YOSH AVLODNI O'SIB ULG'AYISHIGA KITOBNING O'RNI VA MOHIYATI.BOSHLANG'ICH SINFLARDA SINFDAN TASHQARI O'QISH DARSLARINI TASHKIL ETISH VA REJALASHTIRISH

Irgasheva Nilufar
Qashqadaryo viloyati Shahrisabz shahar 13-maktabning
Boshlang'ich sinf o'qituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.7677462

Annotatsiya: Ushbu maqolamizda hozirgi yosh avlodga kitobni tanitish, kitob o'qishning asosiy mohiyati va samarali vosita ekanligini singdirish, mashhur shoir va yozuvchilarni she'r, ertak, hikoya va asarlarini elementar tarzda o'qish, hamda mazmunini mustaqil ravishda fikrlay olishi, kitob tarbiyaning asosiy quroli sifatida xizmat singdirishga tadqiq qilinadi.

Kalit so'zlar: Kitob, badiiy ilmiy-ommabop asarlar, ta'lim dasturi, "Ertaklar bayrami", "Ifodali o'qish tanlovi", "Kitob haftaligi", "Tez aytish", "Topishmoqlar topish", "Maqollar aytish musobaqasi", "Ertak to'qish", "Bilimdonlar anjumani" ko'rik tanlovlar

THE ROLE AND IMPORTANCE OF BOOKS IN THE DEVELOPMENT OF CHILDREN. INCORPORATING AND ORGANIZING EXTRACURRICULAR READING LESSONS IN ELEMENTARY GRADES

Annotation: This article analyzes the role of books in education, specifically in relation to developing independent thinking skills among young readers. The focus is on introducing poems, fairy tales, and works by famous poets and writers to elementary-level students. Also, it discusses the benefits of incorporating extracurricular reading lessons in the elementary school curriculum and provides evidence of the positive impact of these lessons on children's critical thinking and independent analysis skills.

Key words: Book, literary works, educational program, "Poetry Festival", "Reading Competition", "Book Week", "Rapid Speech", "Debate Competition", "Poetry Recitation Competition", "Poem Reading", "Science Conference".

Kitob – beminnat ustoz. U har daqiqa bizni donishmandlarning bilim xazinasi bilan oshno eta oladi.

(A. Navoiy)

Kirish: Darhaqiqat, kitob – bilim manbai. Kitob mutolaasi esa insonni hayoti davomida mukofot bilan taqdirlovchi sharafli mehnatdir. Bu borada farzandlarda

kitob mutolaasiga mehr uyg’otishda oila muhim ahamiyat kasb etadi. Farzandlarimizda kitobga mehr uyg’otishga harakat qilishimiz, kitob bizga ulkan ta’sir ko’rsatib, juda katta chuqur hayotiy tajriba berishni ham also yodimizdan chiqarmasligimiz darkor.

Asosiy qism: Kitob o‘qish yoshlar ongini rivojlantirishning muhim vositasi bo‘lsa-da, bugungi shiddatli va texnologiyaga yo‘naltirilgan dunyoda yoshlarning o‘qishga e’tibor qaratishlari va kitoblar bilan shug‘ullanishlari qiyin bo‘lishi mumkin. Shunga qaramay, kitobxonlik mustaqil fikrlash va intellektual o'sishni rag'batlantirishning eng samarali usullaridan biri bo'lib qolmoqda, bu esa pedagoglar uchun uning yoshlar kamolotidagi ahamiyatini ta'kidlashni yanada muhimroq qiladi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, adabiyot va kitoblar bilan erta tanishish yoshlarning intellektual, hissiy va ijtimoiy rivojlanishiga katta ta’sir ko‘rsatishi mumkin. O'qish nafaqat lug'at va til ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi, balki kelajakdagi akademik muvaffaqiyat uchun juda muhim bo'lgan tanqidiy fikrlash va tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Qolaversa, kitob o‘qish o‘qishga bo‘lgan muhabbatni kuchaytirish, ijodkorlikni rag‘batlantirish va empatiyani rivojlantirishga yordam beradi, chunki yoshlar o‘qigan kitoblari orqali turli nuqtai nazar va g‘oyalarga ega bo‘ladi.

Darhaqiqat, insonning ichki dunyosini o‘rganishda kitob o‘rnini hech narsa bosa olmaydi. Hech narsa o'qish, o'rganish va qalbimizni to'g'ri yo'lga yo'naltirish uchun mashaqqatli mehnatni almashtira olmaydi. Hatto intellektual rivojlanish nuqtai nazaridan ham, kitoblar eng muhim rol o'ynaydi. Chunki kitoblar nafaqat bilim manbai, balki insonning xarakterini shakllantirish va o‘zgartirishda, tanqidiy fikrlashni tarbiyalashda, qadrlash tuyg‘usini singdirishda katta rol o‘ynaydi.

Xalqimizda “Ilmsiz bir yashar, ilmli ming yoshar” degan maqol bejizga aytilmagan. Har bir inson har qanday bilimni ustozdan o‘rganadi, hech shubhasiz, bu ilm o‘rganishning eng zarur vositalaridan biridir. Kitob insonning eng yaqin do'stidir. Shu munosabat bilan maktabda o‘quvchini kitobxonlik ko‘nikmalari bilan qurollantirish mustaqil kitob o‘qiy oladigan, ularni tushunadigan, muayyan mavzudagi jurnal va jurnallarni tanlay oladigan faol kitobxonni ham shakllantiradi. Shu nuqtai nazardan, darsdan tashqari kitobxonlik inson xarakterini shakllantirish, dunyoqarashini kengaytirish, o‘qishga mehr uyg‘otishda hal qiluvchi o‘rin tutadi.

Bunday imtiyozlarga qaramay, yoshlar yetarlicha kitob o‘qimayapti, kitobxonlik taqdim etayotgan imkoniyatlarni qo‘ldan boy beryapti, degan xavotirlar kuchaymoqda. Shu bois o‘qituvchilar uchun sinfdan tashqari o‘qish darslarini boshlang‘ich sinf o‘quv dasturiga kiritish, o‘quvchilarda kitob bilan shug‘ullanish va bir umrlik o‘qishga mehr uyg‘otish imkoniyatini yaratish juda muhim.

Shuning uchun, 1959-yildan boshlab, STO darslarining asosiy va maxsus sinflari tashkil etildi. STO darslari, 1-2 sinflarda haftada bir marta, 3-4 sinflarda esa

ikki haftada bir marta o'tkaziladi. Savod o’rgatish jarayonida esa haftadagi oxirgi alifbe darsining 17 - 20 daqiqasi ajratiladi. Sinfdan tashqari o‘qish darslarini boshlang‘ich maktab o‘quv dasturiga kiritish o‘quvchilarga kitoblar bilan shug‘ullanish uchun tizimli muhit yaratadi, tanqidiy fikrlash va tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Bu darslar o‘quvchilarning yoshiga mos kitob tanlash va qiziqishlarini o‘rganish imkonini beradi, ularda umrbod kitob o‘qishga muhabbat uyg‘otadi. Qolaversa, pedagoglar ushbu darslarni maktab o‘quv dasturiga kiritish orqali yoshlarda kitob o‘qishga mehr uyg‘otish, ularning turli kitoblar, jumladan, mumtoz adabiyot, she’riyat, taniqli shoir va yozuvchilar asarlari bilan tanishishini ta’minlashi mumkin. O‘quvchilarda kitobxonlik madaniyatini tarbiyalash maqsadida kitobxonlik ko‘nikmalarini shakllantirish uchun kitob tanlay oladigan, muntazam o‘qiy oladigan, o‘qiganini to‘g‘ri baholay oladigan mohir kitobxon namuna bo‘lishi kerak. Sinfdan tashqari o'qish o'quv dasturi bilan bog'liq bo'lib, unda belgilangan maqsad va vazifalarni amalga oshirishga yordam beradi. Bunga erishish uchun o’quvchi kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishlari va o'zlarini oddiy kutubxona kitobxonlaridan malakali kitobxonlar darajasiga ko'tarishlari kerak. O’quvchilarda kitobga qiziqishni rivojlantirishga yordam berish va ularning shaxsiy manfaatlarini hisobga olish juda muhimdir. Bolalarda kitob bilan ishlash qobiliyatini shakllantirish kitobxonlik madaniyatini tarbiyalashda muhim omil hisoblanadi. Shu munosabat bilan belgilangan o'qish soatlaridan foydalaniladi.

Adabiy va ilmiy asarlar mustaqil va puxta o‘qilsa, o‘quvchilarning dunyoqarashini shakllantirish va kengaytirishga xizmat qiladi. O‘quvchilarni asarning taxminiy mazmunini muallifning ismi, unvoni, kirish so‘zi, mundarijasi, rasmlari asosida aniqlashga o‘rgatish vazifasi notanish mualliflarning kitoblaridan darsdan tashqari foydalanish orqali ham amalga oshirilishi mumkin.

Sinfdan tashqari o‘qish darslarining asosiy maqsadi o‘quvchilarda adabiy kitob o‘qishga bo‘lgan ishtiyoqni rivojlantirish, ularga o‘qish jarayonini har kuni ko‘rib chiqishni o‘rgatish, shuningdek, taniqli yozuvchilarning hayoti va ijodi bilan tanishtirishdan iborat. asosiy usul.

Sinfdan tashqari mashg‘ulotlar an’anaviy fanlardan tashqari bolalarning shaxsiyatini shakllantirishga, go‘zallikka mehr va shafqatsizlikdan nafratlanishni tarbiyalashga, muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishga, adabiy-estetik tafakkurni yuksaltirishga yordam beradi.

Mustaqil ta’lim ko‘nikmalarini shakllantirishda an’anaviy o‘quv fanlaridan tashqari sinfdan tashqari darslar ham muhim rol o‘ynaydi. Bunda mustaqil topshiriqlar berish, qiziqarli mashqlardan foydalanish, namunali insho va tanqidiy maqolalar o‘rgatish, yozuvchilar haqida ma’lumot berish, “O‘z fikrini bildir”, “Savol-javob”, “Samarali o‘qish”, “Maqollar bellashuvi”, “Tong yig‘ilishi” va “Olimlar forumi” kabi tanlovlar tashkil etish kiradi. O'quv o'yinlarini o'ynash va muayyan

mavzular asosida faoliyat yaratish ham muhim ahamiyatga ega. Mutolaalarni muhokama qilish, “Kitob klubi” tashkil etish, o‘qishlar asosida kichik insholar yozishni mashq qilish ham yuqori samara beradi.

STO darslari o'qish ko'nikmalarini va ularning hayotning boshqa jabhalari bilan aloqasini rivojlantirishga qaratilgan. STO sinflari zarur o'qish ko'nikmalarini rivojlantiradi, o'quvchilarni o'qigan matnlarni tushunishga o'rgatadi va so'z boyligini rivojlantiradi. STO tadbirlari bolalarni o'ziga jalb qiladi va jalb qiladi, ularning bilimlarini kengaytiradi va ularni o'sish uchun resurslar bilan ta'minlaydi. Sinfda o'qish o’quvchilarni hayotga tayyorlashga yordam beradi, sinfdan tashqari o'qish esa hayotning o'zini yaxshilaydi.

Hozirgi paytda boshlang’ich sinf o’quvchilari uchun sinfdan tashqari o’qishga mo’ljallangan “Kitobim – oftobim” (1 – 3-sinflar uchun) nomli qo’llanmalar ham chop etilgan.

Sinfdan tashqari o’qish uchun kitob tanlash tamoyillari

Metodikaning vazifalaridan biri - STO uchun kitoblarni tanlash, o'quv materiallari ro'yxatini tavsiya etish, yillik o'quv rejasi va dars rejasi misollarini ishlab chiqish.Sinfdan tashqari o'qish uchun kitob tanlashda quyidagi tavsiyalarga amal qilinadi:

1. Kitoblarni tanlashda ta'lim maqsadi e'tiborga olinadi. Bunda o‘quvchilarning o‘z ona yurtida, istiqlol kurashlarida, xalq qahramonlari, milliy o‘zlikni anglash, oila, maktab, mahallada o‘zaro munosabatlarida yuzaga keladigan axloqiy masalalarga bag‘ishlangan kitoblar, tabiat va uning mo‘jizalari haqidagi kitoblar tavsiya etiladi.

2. Kitoblarni tanlashda kitobning janri va mavzusi hisobga olinadi. Boshlang'ich sinflar uchun ushbu janrda o'qishga qiziquvchilarga tegishli janrdagi hikoyalar, ertaklar, she'rlar, topishmoqlar va maksimlar tavsiya etiladi.

3. Kitobning o‘quvchilarning yoshi va darajasiga mosligi hisobga olinadi. Birinchi sinfda kichik hikoya va ertaklar, 2-4-sinflarda kundalik hayotda sodir bo‘ladigan, turli ommaviy axborot vositalarida aks ettirilgan turli hodisalar tasvirlangan kitoblar, masalan, kichik gazeta va jurnal maqolalari tavsiya etiladi.

4. Kitob tanlashda o‘quvchilarning shaxsiy qiziqishlari, mustaqil o‘qish qobiliyatlari hisobga olinadi. Bunda o‘quvchilar uchun o‘zbek va xorijiy bolalar adabiyoti mualliflarining o‘zlari qiziq bo‘lgan kitoblarini tanlab olishlari muhim.

5. Kitoblarni tanlashda mavsumiy tavsiyalar hisobga olinadi. Umuman olganda, to'g'ri kitob tanlash sinfdan tashqari muvaffaqiyatli o'qishning muhim shartidir.

Sinfdan tashqari o’qish darslarini rejalashtirish

Boshlang‘ich ta’lim jarayonida o‘quvchilar mustaqil ravishda adabiy va ilmiy kitoblarni o‘qib, tanlay olishlari, ularning mazmuni va mohiyatini anglab etishlari

kerak. Bu jarayonda o‘quvchilar nafaqat kitob, balki gazeta va jurnallarning faol o‘quvchisi bo‘lishga undaydi.

Mavjud dasturlarda o‘quvchilarga darsdan tashqarida bolalar mualliflarining asarlarini tanlash, o‘qigan kitoblaridagi qahramonlarning harakatlarini baholash, asarlardagi muhim mavzularni aniqlash, mustaqil o‘qish, ilmiy izlanishlar olib borish kabi ko‘nikmalarni shakllantirish imkoniyati beriladi.

Darsdan tashqari kitob o‘qish, o‘z navbatida, o‘quvchilarning bilim va dunyoqarashini kengaytiruvchi, kundalik hayotga faol jalb etuvchi qiziqarli va qiziqarli mashg‘ulotdir. Shu sababli bunday sinflarning tuzilishi ham turlicha bo'lishi mumkin.

Sinfdan tashqari o‘qish darslarida o‘quvchilarga kitob o‘qish tavsiya etiladi, yangi kitoblar tavsiya etiladi. Ushbu asarlar asosida olib borilgan muhokamalar davomida o’quvchilar mavzu, janr, kompozitsiya tuzilishi, syujet tuzilishi va personajlarni tahlil qilish bilan shug'ullanadilar. Ular matnni tushunishga yordam berish uchun ushbu elementlarga asoslangan muhokama savollari orqali boshqariladi.

Sinfdan tashqari o‘qish darslarida kirish va yakuniy muhokamalar o‘tkaziladi. Ushbu sinflar uchun o'quv rejasi butun o'quv yili uchun oldindan rejalashtirilishi kerak.

Sinfdan tashqari o‘qishning asosiy vazifasi bolalarni mustaqil amaliy faoliyatga o‘rgatish, ularda bilim va o‘qish ko‘nikmalarini shakllantirishdan iborat. O’quvchilarga o'qish uchun kerakli kitoblar va ular bilan tanishish bo'yicha ko'rsatmalar beriladi. O'qish mashg'ulotlari maktab kutubxonasi bilan birgalikda o'tkaziladi. Bu jarayonda kitobning formati, nomi, muqovasi, muallifi va illyustratorini farqlash, suratlar asosida asarlarning mazmuni va mohiyatini anglash muhim ahamiyatga ega.

O’quvchilarga ma’lum mavzular bo‘yicha tavsiya etilgan asarlar orasidan kitob tanlash va o‘qish ko‘nikmasini shakllantirish hamda o‘qigan asarlarining mazmunini qisqacha umumlashtirishga o‘rgatish kerak. O‘qish mavzusi kitoblarning darsda o‘tilgan mavzularga mosligi, ta’lim va tarbiyaning birligi, mavsumiy, bosqichli, bolalarning qiziqishlaridan kelib chiqib belgilanadi va shunga mos ravishda asarlar tanlandi.

Sinfdan tashqari o’qish uchun tanlanadigan mavzular, asosan, quyidagicha rejalashtirilishi mumkin:

1. Gulla-yashna hur O’zbekiston!
2. Mustaqillik – oliy ne’mat.
3. O’zbekistonning qahramon o’g’lonlari.
4. Tabiat – bizning uyimiz.
5. Odob – oltindan qimmat.
6. Ona tilim – jon-u dilim.

7. Bilim ol, hunar tanlar va boshqalar.

Boshlang'ich sinflarda STO darslarini tashkil qilish uchun quyidagilar asos bo'ladi:

1. Mavsumiy an’analar va milliy urf-odatlar bilan bog‘liq bo‘lish.
2. Sinfning kirish bosqichi asosida STO darslarining ko'lamini kengaytirish.
3. O'qish darslarida o'qitiladigan mavzular bilan bog'lash.
4. Bolalar yozuvchilarining tug'ilgan kunlarini hisobga olgan holda ijodiy yozuvlarini o'rganish.
5. Bolalarning manfaatlarini hisobga olish.
6. Adabiy jarayonlar bilan hamohang bo‘lish.
7. STO uchun berilgan topshiriqlar uchun ijodiy xususiyatga ega bo'lish.
8. O’quvchilarda mustaqil ta'lim ko'nikmalarini rivojlantirish va etakchilik uslublarining xilma-xilligiga e'tiborni kuchaytirish.

Yuqorida sanab o'tilgan afzalliklarga qo'shimcha ravishda, kitob o'qish sog'liq uchun juda ko'p foyda keltiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, o'qish stress darajasini pasaytiradi, uyquni yaxshilaydi va aqliy farovonlikni oshiradi. Bundan tashqari, o'qish xotira va diqqatni jamlashni yaxshilaydi, bu esa yoshlar uchun maktab va boshqa mashg'ulotlar talablarini bajarishda qimmatli vositaga aylantiradi.

Kitobxonlik nafaqat yoshlarning ilmiy rivojlanishi uchun foydali, balki ularning hissiy va ijtimoiy rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Kitob o‘qish empatiyani rivojlantirishga yordam beradi, chunki yoshlar o‘qigan kitoblari orqali turli nuqtai nazar va g‘oyalarga duch keladilar. Bu, shuningdek, ishonch va o'zini o'zi hurmat qilish uchun yordam beradi, ayniqsa o'quv dasturining boshqa yo'nalishlarida kurashayotgan yoshlar uchun. O'qish ularning murakkab matnlarni o'qish va tushunish qobiliyatidan g'ururlanish va g'ururlanish tuyg'usini ta'minlaydi, ularda ishonch va o'zini o'zi qadrlashiga yordam beradi.

Xulosa: Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, yoshlar kamolotida kitobxonlikning ahamiyati beqiyos. Mutolaa yoshlarga ko‘plab afzalliklarni beradi, jumladan, tanqidiy fikrlash va tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish, empatiya va ijodkorlikni rivojlantirish, ruhiy farovonlikni yaxshilash. Boshlang‘ich maktab o‘quv dasturiga sinfdan tashqari o‘qish darslarini kiritish va o‘qishning afzalliklarini targ‘ib qilish orqali o‘qituvchilar yoshlarda kitob o‘qishga mehr uyg‘otish va o‘qish imkoniyatlaridan foydalanishlarini ta’minlashi mumkin. O’quvchilarga kitoblar bilan shug'ullanish va umrbod o'qishga bo'lgan muhabbatni rivojlantirish imkoniyatini berish orqali biz ularning kelajakdagi akademik, hissiy va ijtimoiy muvaffaqiyatlari uchun poydevor qo'yishimiz mumkin.

Shu sababli, keling, kitobxonlikning qudrati va uning yoshlar kamolotiga ta’siri haqida bir oz mulohaza yuritaylik. Farzandlarimiz va o‘quvchilarimizni o‘qishga

chorlaylik va ularga muvaffaqiyatga erishishlari uchun zarur vositalar bilan ta’minlaylik. Ularga o'rganishga bo'lgan muhabbatni rivojlantirishga, ijodkorlikni rivojlantirishga va hamdardlikni rivojlantirishga yordam beraylik. Ularga o'ziga ishongan, mustaqil va barkamol shaxs bo'lib, dunyoni va u taklif qiladigan barcha narsalarni olishga tayyor bo'lishga yordam beraylik.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Anderson, R. C., Uilson, P. T. va Fielding, L. G. (1988). "O'qish va bolalarning maktabdan tashqari vaqtlarini qanday o'tkazishi". Reading Research Quarterly, 23 (3), 285-303.

2. Bolalar salomatligi va inson taraqqiyoti milliy instituti. (2000). "National Reading Panel” hisoboti.

3. Bus, A. G., van Ijzendoorn, M. X. va Pellegrini, A. D. (1995). "Birgalikda kitob o'qish va o'qishni o'rganishda muvaffaqiyatga erishish: savodxonlikning avlodlarga uzatilishi bo'yicha meta-tahlili". Ta'lim tadqiqotlari sharhi, 65(1), 1-21.

4. Komil, M. L., Mosenthal, P. B., Pearson, P. D. va Barr, R. (2000). “Savodxonlikni oshirishda uy va oilaning o‘rni”. S. B. Neuman va D. K. Dikkinson (Tahrirlar), Erta savodxonlikni o'rganish bo'yicha qo'llanma (169-183-betlar). Nyu-York, Nyu-York: Guilford Press.

5. Ona tili o’qitish metodikasi (K.Qosimova, S. Matjonov, X.G’ulomova, Sh.Yo’ldosheva, Sh.Sariyev)